Переглядаючи свої записи про більш як сімдесят пригод Шерлока Холмса, які я вів протягом останніх восьми років, і вивчаючи методи свого друга, я бачу між них багато трагічних, кілька кумедних, чимало дивних, але не можу назвати бодай однієї банальної, бо Холмс, працюючи з любові до мистецтва, а не заради грошей, ніколи не брався за розслідування, якщо справа не обіцяла чогось надзвичайного, навіть фантастичного.

З усього цього різноманіття я, проте, не можу пригадати нічого винятковішого за випадок, пов'язаний із добре відомою у графстві Суррей родиною Ройлоттів із Стоук-Морана. А подія, про яку я хочу тут розповісти, трапилася десь невдовзі по нашому знайомстві, коли ми з Холмсом, тоді ще обоє нежонаті, наймали разом квартиру на Бейкер-стріт. Можливо, я опублікував би свій звіт про цю пригоду й раніше, але свого часу я заприсягся тримати все в таємниці і звільнився від свого слова лише місяць тому, коли передчасно померла жінка, якій я його дав. Не зашкодить розповісти про всі факти ще й тому, щоб пролити на них справжнє світло, бо маю підстави вважати, що сила-силенна чуток про смерть доктора Грімсбі Ройлотта зображує справу ще жахливішою, ніж вона була насправді.

Це було на початку квітня 1883 року. Прокинувшись одного ранку, я побачив, що Шерлок Холмс, уже одягнений, стоїть біля мого ліжка. Як правило, він уставав пізно, але зараз годинник на каміні показував чверть на восьму, і тому я глянув на свого друга не без подиву, можливо, навіть дещо роздратовано, бо сам ніколи не зраджую своїх звичок.

— Даруйте, що розбудив вас, Вотсоне,— сказав Шерлок Холмс,— але сьогодні всі так чинять. Спочатку розбудили місіс Хадсон, вона розбудила мене, а я — вас.

— А що таке? Пожежа?

— Ні, клієнтка. Приїхала якась молода леді, вона, здається, дуже схвильована й будь-що бажає зустрітися зі мною. Зараз вона чекає у вітальні. Ну, а коли молоді жінки мандрують по Лондону в таку ранню годину й піднімають людей з ліжок, то, гадаю, в них є на це досить поважні причини. Якщо ж справа виявиться цікавою, ви, не сумніваюся, захочете почути все з самого початку. От я й подумав, що треба покликати вас, щоб ви мали таку можливість.

— Дорогий друже, було б шкода з неї не скористатися. Для мене не існувало більшої втіхи, як стежити за Холмсом, коли він займався своєю професійною справою, і захоплюватися його швидкими умовиводами, які, дарма що здавалися майже інтуїтивними, завжди були логічно обгрунтовані. Саме завдяки цьому Холмс і розплутував усе, за що брався.

Я квапливо одягнувся й за кілька хвилин був готовий супроводити свого друга. Коли ми спустились униз до вітальні, біля вікна сиділа вдягнута в усе чорне із густою вуаллю на обличчі дама. Побачивши нас, вона підвелась.

— Доброго ранку, пані,— привітно мовив Холмс.— Мене звуть Шерлок Холмс. А це мій близький друг і помічник лікар Вотсон, в присутності якого ви можете говорити так само відверто, як і зі мною. Дуже добре, що місіс Хадсон здогадалася затопити камін. Прошу вас, сідайте ближче до вогню, а я зараз накажу принести вам чашечку гарячої кави, бо ви, бачу, тремтите.

— Я тремчу не від, холоду,— стиха відказала жінка, пересідаючи до каміна.

— А чому?

— Зі страху, містере Холмсе. Навіть більше, з жаху. На цім слові вона підняла вуаль, і ми побачили, в якому вона жалюгідному стані: змарніла,

аж сіра, неспокійні очі злякано бігають, немов у зацькованої тваринки. Риси обличчя, фігура — усе засвідчувало, що їй не більше тридцяти років, але у волоссі вже з'явилася передчасна сивина, і виглядала вона стомленою й виснаженою.

Шерлок Холмс ковзнув по ній своїм швидким, проникливим поглядом.

— Вам не треба боятись,— заспокійливо мовив він, нахилившись уперед і поплескавши її по руці.— Я певен, що ближчим часом ми все владнаємо. Я бачу, ви приїхали поїздом сьогодні вранці.

— Хіба ви мене знаєте?

— Ні. Але за вашою лівою рукавичкою я помітив квиток на зворотну дорогу. Ви вирушили в путь рано-вранці і, перш ніж дістатися до станції, довго їхали розгаслим путівцем на бідарці.

Дама рвучко сіпнулася і спантеличено глянула на мого друга.

— В цьому, люба пані, ніякої таємниці немає,— мовив він, усміхаючись.— Лівий рукав вашої жакетки заляпано грязюкою не менш як у семи місцях. Плями зовсім свіжі. А бідарка, як ніякий інший екіпаж, обляпує їздця болотом, надто коли сидіти від кучера по ліву руку.

— Хай би як ви дійшли своїх висновків, але все було саме так,— сказала вона.— Перед шостою я виїхала з дому, о двадцятій хвилині на сьому була в Лезерхеді і першим поїздом прибула в Лондон, на вокзал Ватерлоо. Сер, я не можу більше терпіти такого нервового напруження, я збожеволію, якщо так триватиме й далі. В мене немає нікого, хто міг би мені допомогти, нікого, за винятком однієї людини, яка прихильна до мене, але в даній ситуації вона мене не розуміє... Я чула про вас, містере Холмсе, від місіс Фарінтош, якій ви стали в пригоді у гірку для неї годину. Вашу адресу дала мені вона. О сер, чи не зможете ви зарадити і

моїй біді або кинути хоч якийсь промінчик на той непроглядний морок, що мене оточує? Зараз я не маю можливості належно винагородити вас за вашу послугу, але через місяць-два я вийду заміж із правом розпоряджатися своїми прибутками, й тоді ви переконаєтесь, що я вмію бути вдячною.

Холмс повернувся до свого письмового столу, відімкнув шухляду, дістав записника й зазирнув у нього.

— Фарінтош...— сказав він.— Так, так, пригадую той випадок із опаловою тіарою... Це було ще до нашого знайомства, Вотсоне. Можу вас запевнити, пані, що буду щасливий приділити вашій справі стільки ж уваги, скільки приділив справі вашої подруги. Що ж до винагороди, то моя робота і є для мене винагородою, але ви вільні відшкодувати у зручний для вас час ті витрати, на які я, можливо, буду змушений піти. А зараз прошу ознайомити нас з усім, що може допомогти нам скласти думку про вашу справу.

— О леле!— відповіла наша відвідувачка.— Весь жах мого становища в тому, що причини моїх страхів настільки туманні, а підозри грунтуються на таких дрібницях, особливо для людей сторонніх, що навіть той, до кого першого я маю право звернутись по допомогу й пораду, дивиться на всі мої розповіді як на вигадки нервової жінки. Він, певна річ, так не каже, але я вчуваю це в його заспокійливих словах, у тому, як він відводить очі. Я чула, містере Холмсе, що ви вмієте як ніхто інший збагнути найрізноманітніші пороки людського серця. Ви можете порадити, як мені поводитися серед тих небезпек, що мене оточують.

— Я весь увага, пані.

— Мене звуть Хелін Стоунер, я живу в домі свого вітчима — останнього представника одного з найстаровинніших в Англії саксонських родів Ройлоттів зі Стоук-Морана, що на західному кордоні графства Суррей.

Холмс ствердно кивнув головою.

— Мені знайоме це ім'я,— мовив він.

— Були часи, коли ця родина належала до найбагатших в Англії, її володіння сягали Беркшіру на півночі й Хемпшіру на заході. Проте в минулому столітті четверо спадкоємців один за одним виявились людьми непутящими, марнотратними, а після них, під час регентства, усе, що лишилося, перейшло до рук картяра, і він довів родину до зубожіння. Після нього зостався невеликий клаптик землі та будинок, споруджений двісті років тому, а нині заставлений і перезаставлений. Останній поміщик із цього роду ледве там животів, ведучи жахливе життя нужденного аристократа. Його єдиний син, теперішній мій вітчим, бачачи, що треба пристосовуватись до нових умов, позичив у якогось родича гроші, закінчив університет, одержав диплом лікаря й поїхав у Калькутту, де завдяки своїй професійній майстерності й сильному характеру здобув широку практику. Якось у його домі було вчинено крадіжку, й він, розлютившись, убив свого дворецького-тубільця. Ледве уникнувши смертної кари й відсидівши чимало років у в'язниці, лікар Ройлотт повернувся до Англії похмурою й розчарованою людиною.

В Індії він одружився з моєю матір'ю, місіс Стоунер, молодою вдовою генерал-майора артилерії, який служив у Бенгалії. Ми із сестрою Джулією були близнятами, і коли мати знову вийшла заміж, нам сповнилось по два роки. Маючи значні статки, що давали не менш як тисячу фунтів прибутку на рік, мати на час, поки ми будемо жити разом, передала всі права на цей прибуток лікареві Ройлотту з умовою, що він виділить кожній із нас певну щорічну суму, якщо ми повиходимо заміж. Невдовзі після нашого повернення до Англії моєї матері не стало: вісім років тому вона загинула в залізничній катастрофі під Кру. Після її смерті лікар Ройлотт облишив спроби одержати практику в Лондоні й разом із нами оселився в родинному будинку в Стоук-Морані. Грошей, що їх залишила моя мати, цілком вистачало на всі наші потреби, і, здавалося, ніщо не потьмарить нашого життя.

Та з вітчимом сталися дивні зміни. Замість того, щоб заприятелювати з сусідами, які спочатку були дуже зраділи з того, що Ройлотт із Стоук-Морана вернувся в своє родинне гніздо, і обмінюватися з ними візитами, він замкнувся в своєму будинку і якщо виходив з нього — до речі, це траплялося досить рідко,— то лише для того, щоб люто полаятися з усіма, хто трапиться йому на очі. Нестриманість, що межує з безумством,— це спадкова риса по чоловічій лінії в родині Ройлоттів. Вона, певно, ще більше посилилась у мого вітчима через тривале перебування в тропіках. Він зчиняв сварку за сваркою, дві з них закінчились у поліції, і нарешті зробився пострахом для всієї округи. Побачивши його, люди просто тікають, бо сила в нього страшна, і коли він розгнівається, то абсолютно не володіє собою.

Минулого тижня він кинув у річку через парапет набережної місцевого коваля, і мені вдалося відвернути ще один публічний скандал тільки тим, що я віддала потерпілому всі гроші, які змогла зібрати. У вітчима немає ніяких друзів, крім мандрівних циган, він дозволяє цим волоцюгам ставати табором на тих кількох акрах поросло ї ожиною землі, що залишилася від родового маєтку, а іноді, користуючись гостинністю цих циган, тижнями мандрує разом з ними. Ще він має пристрасть до індійських тварин, їх надсилає йому з Індії його постачальник, і зараз у нього по садибі вільно розгулюють гепард і бабуїн, яких селяни бояться так само, як і їхнього хазяїна.

З моєї розповіді ви можете зробити висновок, що наше життя — моєї бідолашної сестри Джулії і моє — було не дуже приємним. Ніхто не хотів працювати у нас прислугою, і тривалий час ми робили всю роботу в домі самі. Сестрі ледве виповнилось тридцять років, коли вона померла, але волосся в неї вже починало сивіти, як от зараз у мене.

— То ваша сестра померла?

— Так, рівно два роки тому, і саме про її смерть я й хочу вам розповісти. Ви, безперечно, розумієте, що ми майже не зустрічалися з людьми нашого віку й нашого кола. Проте в нас була тітка, незаміжня

сестра нашої матері міс Гонорія Вестфейл, вона й зараз живе біля Харроу, отже, іноді нам дозволялось трохи погостювати в неї. Два роки тому Джулія поїхала туди на Різдво й зустрілася там з відставним флотським майором, з яким вона й заручилася. Вітчим дізнався про ці заручини, коли сестра повернулась додому, й не заперечував проти цього шлюбу, але за два тижні до весілля сталося страшне нещастя, яке позбавило мене моєї єдиної подруги.

Шерлок Холмс сидів із заплющеними очима, відкинувшись на спинку крісла й підклавши під голову диванну подушечку. Раптом він підвів голову й позирнув на відвідувачку.

— Дуже вас прошу, будьте точні щодо подробиць,— попросив він.

— Мені легко бути точною, бо кожна подія того жахливого часу назавжди закарбувалась у мене в пам'яті...

Як я вже сказала, наш будинок дуже старий, і зараз ми мешкаємо тільки в одному його крилі. На першому поверсі цього крила знаходяться спальні, в центральній частині будинку — вітальні. Перша від середини спальня доктора Ройлотта, друга — моєї сестри, а третя — моя. Спальні між собою не сполучаються, але всі виходять у спільний коридор. Я розповідаю зрозуміло?

— Цілком.

— Вікна всіх трьох кімнат виходять на газон. Тієї фатальної ночі лікар Ройлотт пішов до своєї спальні рано, але ми знали, що спати він не ліг, бо моїй сестрі завадив запах міцних індійських сигар, які він має звичку курити, і вона прийшла до мене. Якийсь час ми балакали з нею про її весілля, а об одинадцятій годині вона встала й намірилась іти до себе. Підійшовши до дверей, вона обернулася.

"Скажи мені, Хелін,— спитала вона,— чи ти хоч раз чула, як хтось свистить уночі?"

"Ніколи не чула",— відповіла я.

"Думаю, що свистіти, коли спиш, неможливо".

"Авжеж, неможливо. А в чім річ?"

"Бачиш, останнім часом щоночі, приблизно годині о третій, я завжди чую тихе виразне посвистування. Сон у мене чутливий, і це посвистування мене будить. Не розумію тільки, звідки воно лине — чи то із сусідньої кімнати, чи то з газону. От мені й спало на думку спитати тебе, чи ти теж його чуєш".

"Ні, не чую. Мабуть, свистять ці осоружні цигани".

"Цілком можливо. Проте якби посвистування долинало з газону, то ти теж чула б його".

"Ну, сон у мене набагато міцніший, ніж у тебе".

"Е, хай би що там було, все це пусте",— усміхнулася сестра, виходячи, і за хвилину я почула, як в замку її дверей повернувся ключ.

— Он як? — промовив Холмс.— Ви завжди замикалися на ніч?

— Завжди.

— А чому?

— Я, здається, вже казала вам, що лікар тримав гепарда й бабуїна. Ми не почувалися безпечно, якщо не замикались на ніч.

— Тепер розумію. Прошу вас, розповідайте далі.

— Тієї ночі я не могла спати. Мене непокоїло невиразне передчуття якогось нещастя. Ми з сестрою, як ви пам'ятаєте, були близнятами, а ви знаєте, якими тонкими є узи, що зв'язують їхні душі. Ніч була жахлива: завивав вітер, у шибки періщив дощ. І раптом серед усієї цієї гуркотняви пролунав пронизливий, переляканий жіночий крик. То кричала моя сестра. Я зірвалась з ліжка, накинула на себе шаль і вибігла в коридор. Коли відчиняла двері, мені здалося, ніби я чую тихий посвист, саме такий, як розповідала сестра, але за мить він змінився якимось брязкітливим звуком, неначе на підлогу впало щось металеве. Підбігши до сестриної спальні, я побачила, що замок відімкнуто й двері повільно розчиняються. Охоплена жахом, я мовчки дивилась на них, не знаючи, хто або що з них вийде. І от при світлі лампи, яка горіла в коридорі, я побачила за порогом свою сестру з пополотнілим від жаху обличчям — вона простягала руки, неначе шукаючи допомоги, й хиталася, мов п'яна. Кинувшись до неї, я обхопила її руками, але в цю мить ноги їй підігнулися, і вона впала додолу. Її руки й ноги аж виламувало в страшних судорогах, усю її корчило від нестерпного болю. Спершу я була подумала, що вона мене не впізнала, але коли я схилилась над нею, вона раптом скрикнула тихим голосом, що я довіку не забуду:

"Боже мій, Хелін!.. Це — стрічка!.. Пістрява стрічка!" Вона силкувалася ще щось сказати, показуючи пальцем у бік лікаревої кімнати, але новий напад судорог урвав її мову. Я вибігла в коридор, голосно гукаючи вітчима, й побачила, що він у халаті вже виходить зі своєї кімнати, поспішаючи до мене. Коли він підійшов до сестри, вона була непритомна, і хоч він улив їй у рот коньяку й послав по сільського лікаря, всі зусилля виявились марними, і вона, повільно згасаючи, померла, не прийшовши до пам'яті. Так жахливо кінчила своє життя моя улюблена сестра.

— Почекайте хвилиночку,— попрохав Холмс.— Ви певні, що чули посвистування і металевий звук? Чи можете ви в цьому заприсягтися?

— Про це мене питав і слідчий. Я майже переконана, що чула ці звуки, а проте гуркіт бурі й потріскування старого будинку могли ввести мене в оману.

— Ваша сестра була одягнена?

— Ні, на ній була лише нічна сорочка. У правій руці в неї знайшли обгорілого сірника, а в лівій — сірникову коробку.

— Це каже про те, що вона запалила сірника й роздивлялася довкіл себе, коли її щось стривожило. Важлива деталь. А які висновки зробив слідчий?

— Він дуже уважно дослідив цю справу, бо поведінка лікаря Ройлотта давно зажила у графстві поганої слави, але не зміг відшукати ніяких причин смерті моєї сестри. Під час слідства я засвідчила, що двері її кімнати було замкнено зсередини, а вікна щоночі зачинялись старовинними віконницями з широкими залізними штабами. Стіни було уважно обстежено й з'ясовано, що вони цілі, підлогу пильно досліджено. Камінний димар хоч і широкий, але його перекриває аж чотири великих каглянки. Отже, немає сумніву, що сестра була сама-самісінька, коли до неї підкралася смерть. До того ж на її тілі не знайшли ніяких слідів насильства.

— А як щодо отрути?

— Лікарі досліджували небіжчицю й на отруту, але теж нічого не виявили.

— Від чого ж тоді померла ця нещасна?

— На мою думку, вона померла з самого переляку й нервового потрясіння, проте я не можу собі уявити, що саме так злякало її.

— А чи були в той час у ваших володіннях цигани?

— Так, то одні, то інші постійно живуть у нас.

— А як ви можете пояснити слова вашої сестри про якусь стрічку, пістряву стрічку?

— Іноді мені здається, що це — просто марення, а іноді — що вони стосуються якогось гурту людей, можливо, тих самих циган. От тільки не знаю, чи могли їхні строкаті хустки, що їх вони так полюбляють носити, викликати в сестри таку химерну асоціацію.

Холмс похитав головою з виглядом людини, яку подібне припущення аж ніяк не задовольняє.

— Справа ця дуже темна,— мовив він.— Прошу, будь ласка, розповідайте далі.

— Відтоді минуло два роки, і до останнього часу життя моє було ще самотнішим, ніж завжди. Але місяць тому один мій друг, якого я знаю багато літ, зробив мені честь, попросивши моєї руки. Його звуть Армітідж, Персі Армітідж, він другий син містера Армітіджа з Крейн-Вотера, що біля Редінга. Мій вітчим не заперечував проти нашого шлюбу, і навесні ми маємо повінчатися. Два дні тому в західному крилі будинку почався якийсь ремонт, стіну до моєї спальні було пробито, і я мусила перебратись до кімнати, де померла моя сестра, і спати в тому самому ліжку, де спала вона. І уявіть мій жах, коли минулої ночі, лежачи без сну і думаючи про її страшну долю, я раптом почула в нічній тиші тихе посвистування, яке було вісником смерті сестри. Я схопилася з ліжка й засвітила лампу, але нічого в кімнаті не побачила. Знову лягти спати я не змогла, бо була надто стривожена, тому одяглася і, щойно розвиднілось, вислизнула з будинку, найняла візника біля готелю "Корона", дісталася Лезерхеда, а звідти вранці приїхала сюди з єдиною метою — побачити вас і попрохати вашої поради.

— Ви вчинили мудро,— зауважив мій друг.— Але чи все ви мені розповіли?

— Так, усе.

— Міс Стоунер, ви розповіли не все. Ви вигороджуєте свого вітчима.

— Що ви хочете цим сказати?

Замість відповіді Холмс відкинув гарний мереживний рюш на руці нашої відвідувачки, яку вона поклала собі на коліно. На білому зап'ястку чітко проступало п'ять синьо-червоних плям: чотири поряд і п'ята навпроти них — від великого пальця.

— З вами поводилися жорстоко,— мовив Холмс.

Дівчина густо почервоніла й квапливо прикрила вкриту синцями руку.

— Мій вітчим надто суворий,— відповіла вона,— і, мабуть, сам не відчуває своєї сили.

Запало тривале мовчання, під час якого Холмс, підперши підборіддя долонями, не відводив погляду від вогню, що потріскував у каміні.

— Справа надзвичайно складна,— нарешті мовив він.— Мені хотілося б з'ясувати ще тисячу подробиць, перш ніж дійти висновку, як діяти. Проте ми не можемо зволікати й хвилини. А от якби ми приїхали в Стоук-Моран сьогодні, то чи можна було б нам побачити ці кімнати так, щоб про це не знав ваш вітчим?

— Він казав, ніби збирається їхати сьогодні в місто у якійсь важливій справі. Цілком можливо, що його не буде аж до вечора, і, отже, ніщо не

перешкодить вам оглянути будинок. Тепер у нас є економка, але вона стара й нетямковита, і я легко можу зробити так, щоб вона вам не заважала.

— Чудово. А ви, Вотсоне, не проти цієї поїздки?

— Аж ніяк.

— Тоді ми приїдемо вдвох. А що ви, міс Стоунер, самі збираєтесь робити?

— У місті в мене є деякі справи, і я хотіла б уладнати їх. Але я повернусь дванадцятигодинним поїздом, щоб бути на місці, коли ви приїдете.

— Чекайте нас зразу ж пополудні. В мене самого теж є невеличке діло, з яким треба впоратися. Може, ви поснідаєте з нами?

— Ні, я мушу йти. Тепер, коли я звірилась вам із своїм горем, мені аж на серці полегшало. Я так чекатиму сьогодні пополудні зустрічі з вами!

Вона опустила на обличчя густу темну вуаль і тихо вийшла.

— Що ви про все це думаєте, Вотсоне? — спитав Шерлок Холмс, відкидаючись на спинку стільця.

— Мені здається, що це надзвичайно темна і зловісна справа.

— Так, досить темна і досить зловісна.

— Проте якщо дівчина сказала правду, ніби підлога й стіни міцні, а крізь двері, вікно й димар до кімнати потрапити неможливо, то її сестра була, безперечно, сама-самісінька, коли зустріла свою таємничу смерть.

— А як же бути тоді з цим нічним посвистуванням і вкрай дивними словами померлої?

— Не маю найменшого уявлення.

— Якщо взяти До уваги все вкупі: посвистування вночі, присутність циган, з якими в цього старого лікаря досить близькі стосунки, безперечну зацікавленість вітчима в тому, щоб завадити одруженню своєї падчерки, її згадку про якусь стрічку, а також те, що міс Хелін Стоунер чула металевий брязкіт — очевидно, стала на своє місце одна із залізних штаб, якими оббито віконниці,— то, на мою думку, є всі підстави вважати, що цю таємницю можна розгадати.

— Але до чого тут тоді цигани?

— Не знаю.

— Маю силу заперечень до будь-якої з цих версій.

— Я теж. Саме з цієї причини нам і треба їхати в Стоук-Моран, і сьогодні ж. Мені кортить перевірити, мають вагу ці заперечення чи на них можна не зважати. А це що за проява?

Останній вигук вихопився в мого друга тому, що двері раптом рвучко розчинилися, і в них з'явилась величезна постать незнайомого чоловіка. Його одяг являв собою дивну мішанину: чорний циліндр і довгий сюртук свідчили про лікарську професію їх власника, а високі гетри й мисливський нагай, яким він вимахував, виказували в ньому сільського жителя. Чоловік був такий високий на зріст, що діставав циліндром до верхнього одвірка дверей, і такий широкий, що зовсім їх затуляв. Його м'ясисте і вижовкле на сонці обличчя із слідами огидних пристрастей густо мережили зморшки. Чоловік повертався то до мене, то до мого друга. Глибоко посаджені жовчні очі і тонкий хрящуватий ніс робили його схожим на якогось старого хижого птаха.

— Хто із вас Холмс? — спитав привид.

— Це моє ім'я, сер, але я не знаю вашого,— спокійно мовив мій компаньйон.

— Я лікар Грімсбі Ройлотт зі Стоук-Морана.

— Дуже радий, лікарю,— люб'язно відповів Холмс.— Прошу вас, сідайте.

— І не подумаю. Тут була моя падчерка. Я її вистежив. Що вона тут вам казала?

— А сьогодні трохи холоднувато, як на цю пору року,— зауважив Холмс.

— Що вона вам тут казала? — люто загорлав старий.

— Але я чув, що крокуси обіцяють цвісти добре,— незворушно вів далі мій друг.

— Ха, то ви хочете мене здихатися? — спитав наш новий відвідувач, зробивши крок уперед і розмахуючи нагаєм.— Я вас знаю, негідника! Чув про вас раніше. Ви — той Холмс, що скрізь суне свого носа.

Мій друг посміхнувся.

— Холмс-нишпорка!

Холмс посміхнувся ще ширше.

— Холмс — задавака із Скотленд-Ярда!

Холмс весело засміявся.

— Було дуже приємно поговорити з вами,— проказав він.— Коли будете виходити, добре зачиніть двері, бо тут дуже тягне.

— Я піду звідси, коли скажу все, що думаю. Не смійте сунути носа в мої справи. Я знаю, що міс Стоунер була тут,— я її вистежив! Сваритися зі мною небезпечно! Глядіть!

Він швидко пройшов уперед, схопив кочергу і скрутив її своїми засмаглими ручиськами.

— Тримайтесь від мене подалі! — гаркнув він і, жбурнувши зігнуту кочергу в камін, вийшов з кімнати.

— Надзвичайно приємний добродій! — мовив, сміючись, Холмс.— Я не такий велетень, але якби він не зачинив за собою двері, я показав би йому, що в руках у мене не менше сили, ніж у нього.

Говорячи це, він підняв кочергу й одним зусиллям вирівняв її.

— Яке нахабство сплутати мене із детективами з поліції! Проте ця пригода надає нашому розслідуванню особливої пікантності. Сподіваюсь, нашій новій приятельці не заподіє великої шкоди те, що вона мала необережність дозволити цій тварюці вистежити себе. А тепер, Вотсоне, ми поснідаємо, а потім я піду до юристів, де розраховую роздобути деякі факти, що можуть виявитись корисними в цій справі.

Була майже година дня, коли Холмс повернувся додому. В руці він тримав аркуш синього паперу, списаний якимись закарлючками й цифрами.

— Я бачив заповіт покійної дружини лікаря Ройлотта,— сказав він.— Щоб точніше розібратися в ньому, мені довелося вираховувати

сьогоднішню вартість цінних паперів, про які в ньому йдеться. Загальний прибуток, що на час смерті цієї жінки був трохи менший тисячі ста фунтів, зараз у зв'язку з падінням цін на сільськогосподарську продукцію становить не більше семисот п'ятдесяти фунтів на рік. Кожна дочка, коли вийде заміж, має право на те, щоб їй виділили щорічний прибуток — двісті п'ятдесят фунтів. Отже цілком очевидно, що якби обидві дівчини вийшли заміж, то нашому Красунчику лишилась би якась мізерія. Заміжжя навіть однієї з них неабияк обмежило б його в коштах. Як бачите, моя вранішня робота не пішла намарно, оскільки доведено, що лікар має свої вельми переконливі мотиви для того, щоб стати на перешкоді падчеркам. Випадок, Вотсоне, надто серйозний, щоб марнувати час, особливо тепер, коли старий знає, що ми цікавимось його справами. Отже, якщо ви готові, то ми зараз гукнемо кеб і поїдемо на вокзал Ватерлоо. Буду вам дуже вдячний, якщо ви покладете в кишеню револьвер. Револьвер — чудовий аргумент для джентльмена, який може зав'язати вузлом сталеву кочергу. Револьвер і зубна щітка — це все, що нам потрібно.

На вокзалі нам пощастило зразу ж сісти в поїзд, що йшов на Лезерхед, а вже там, у готелі біля станції, ми найняли ресорну двоколку й проїхали чотири чи п'ять миль мальовничими путівцями Суррея.

Стояла чудова днина, яскраво світило сонце, в небі пливло кілька кучерявих хмарок. Дерева й живопліт обабіч вкрилися першими зеленими листочками, повітря було напоєне пахощами вологої землі.

Дивним був контраст між ніжним пробудженням весни й тим, що нам належало розгадати. Мій супутник сидів спереду, згорнувши на грудях руки, насунувши на очі капелюха й низько похиливши голову. Він весь поринув у свої думки. Раптом Холмс стрепенувся, поплескав мене по плечі й показав кудись уперед понад луками.

— Подивіться, лишень! — промовив він.

На положистому схилі горба, переходячи у найвищому місці в справжній гай, розкинувся густий парк. З-за зелених верхів'їв виднів сірий фронтон і високий дах уже старого поміщицького будинку.

— Це Стоук-Моран? — спитав Холмс.

— Так, сер, це будинок лікаря Грімсбі Ройлотта,— відповів візник.

— Там щось будують,— зауважив Холмс.— Саме туди й добираємось.

— Треба проїхати отим селом,— відказав візник, показуючи на скупчення дахів трохи праворуч.— Але якщо ви хочете потрапити в Стоук-Моран, то вам ближче буде через оцей перелаз і далі стежкою навпростець. По ній он іде леді.

— Ця леді, гадаю,— міс Стоунер,— мовив Холмс, прикриваючи очі від сонця.— Так, нам краще піти стежкою, як ви нам радите.

Ми злізли із двоколки, розплатились, і екіпаж поторохтів назад у Лезерхед.

— Не завадить,— зауважив Холмс, коли ми долали перелаз,— якщо цей хлопець думатиме, ніби ми приїхали сюди як архітектори чи інші причетні до будівництва особи. Тоді він не дуже молотиме язиком. Доброго дня, міс Стоунер! Бачите, ми дотримали свого слова.

Наша вранішня клієнтка поспішила нам назустріч, на її обличчі світилася радість.

— Я так вас чекала! — вигукнула вона, з почуттям тиснучи нам руки. — Все влаштувалось чудово. Лікар Ройлотт поїхав у місто, й схоже на те, що повернеться він лише увечері.

— Ми мали приємність познайомитися з лікарем,— сказав Холмс і в кількох словах переповів те, що трапилось. Міс Стоунер страшенно зблідла.

— Боже мій! — вигукнула вона.— Отже, він поїхав слідом за мною.

— Виходить, що поїхав.

— Він такий хитрий, що я ніколи не почуваю себе в безпеці від нього. Що він скаже, коли повернеться?

— Він буде змушений стерегтися, бо може зрозуміти, що хтось хитріший іде тут по його слідах. На ніч замкніться від нього. Якщо він бешкетуватиме, ми відвеземо вас до вашої тітки в Харроу. А тепер нам треба якнайкраще використати час, тому, будьте ласкаві, проведіть нас у ті кімнати, які ми повинні обстежити.

Будинок був із сірого каменю, вкритого плямами лишайника, із високою центральною частиною й двома напівкруглими крилами по боках, що нагадували клешні краба. В одному крилі вікна без шибок були забиті дошками, дах провалився, і все воно являло собою суцільну руїну. Центральна частина була в ненабагато кращому стані, зате праве крило мало порівняно новий вигляд, а штори на його вікнах і синюватий димок із димарів показували, де саме мешкають його хазяї. Бокова стіна цього крила була в риштуванні, кам'яне мурування де-не-де розібрано, але ми не побачили жодного робітника. Холмс повільно пройшовся газоном із недбало підстриженою травою й з величезною увагою оглянув фасад крила.

— Це вікно, наскільки я розумію, з кімнати, в якій ви мешкали раніше, середнє вікно — з кімнати вашої сестри, а поряд з ним, ближче до центральної частини будинку,— з кімнати лікаря Ройлотта. Так?

— Ви не помилилися. Тільки тепер я сплю в середній кімнаті.

— Тимчасово, як я розумію. До речі, я не бачу, щоб ця стіна потребувала нагального ремонту.

— Зовсім не потребувала. Я впевнена, що це просто привід, щоб перевести мене із моєї кімнати.

— Так, це наводить на роздуми. Ну, а вздовж задньої стіни цього крила тягнеться коридор, куди виходять двері всіх трьох кімнат. У коридорі, звичайно, теж є вікна?

— Є, але дуже маленькі. Такі, що нікому крізь них не пролізти.

— Оскільки ви обидві замикалися на ніч, то з того боку потрапити до вас було неможливо. Ну, а тепер, зробіть ласку, пройдіть до своєї кімнати й зачиніть віконниці.

Міс Стоунер виконала Холмсове прохання, і мій друг, який щойно уважно вивчав відчинене вікно, заходився відчиняти віконниці. Та всі його спроби виявились марними. Не було жодної щілини, куди можна було б просунути лезо ножа, щоб підняти засув. Тоді він оглянув крізь лупу завіси: вони були із товстого заліза й міцно трималися в масивній стіні.

— Гм! — мовив він, якось спантеличено потираючи підборіддя.— Мої припущення не підтверджуються. Ніхто не міг проникнути за ці віконниці, якщо їх було зачинено зсередини. Ну, гаразд, подивимось тепер, чи дасть нам щось обстеження самої кімнати.

Маленькі бічні двері вели до побіленого вапном коридора, в який виходили двері всіх кімнат. Холмс не захотів дивитися третю кімнату, тому ми зразу ж пройшли в другу, ту, де тепер спала міс Стоунер і де її сестру спіткала така гірка доля. Це була проста кімнатка з низькою стелею й широким каміном, одним із тих, які можна побачити лише в старовинних сільських маєтках. В одному кутку стояв коричневий

комод, у другому — вузьке ліжко, застелене білим покривалом, зліва від вікна притулився туалетний столик. Завершували вмеблювання кімнати два невеликі плетені стільці. Посеред підлоги лежав квадратний килим. Полиці вздовж стін і панелі були з темного, поточеного шашелем дуба і такі старі й вицвілі, що було видно: віком вони дорівнюють будинку.

Холмс узяв стілець і мовчки сів у кутку. Його погляд, не минаючи жодної дрібниці, безупинно й уважно оглянув кімнату.

— Куди проведено цей дзвінок? — спитав він нарешті, показуючи на товстий шнур, що звисав над ліжком, торкаючись китицею подушки.

— До кімнати прислуги.

— Шнур на вигляд новіший від інших речей.

— Так, дзвінок зробили два-три роки тому.

— Мабуть, про це попросила ваша сестра?

— Ні, я ніколи не чула, щоб вона ним користувалася. Ми звикли обслуговувати себе самі.

— Справді, такий гарний шнур здається тут зайвим. Пробачте, але я ще затримаю вас на кілька хвилин, поки як слід не огляну підлогу.

Холмс ліг і з лупою в руці заходився повзати по підлозі, прискіпливо оглядаючи всі щілини між дошками. Так само уважно він обстежив і дерев'яні панелі на стінах. Потім підійшов до ліжка і якийсь час розглядав його й стіну, біля якої воно стояло. Нарешті взявся за шнур дзвінка і з силою смикнув його.

— А дзвінок фальшивий,— промовив він.

— Хіба не дзвонить?

— Ні, шнур навіть не прикріплено до дроту. Це дуже цікаво. Дивіться, його прив'язано до гака оно там, якраз над отим маленьким душником.

— Справді, чистісіньке безглуздя. А я й не помітила цього.

— Дуже дивно,— бурмотів Холмс, смикаючи за шнур.— Дещо в цій кімнаті привертає до себе увагу. Наприклад, яким дурнем мав бути будівельник, щоб вивести душник у сусідню кімнату, коли нітрохи не важче було вивести його на свіже повітря!

— Душник зроблено також не дуже давно,— сказала Хелін.

— Приблизно тоді, коли й дзвінок,— зауважив Холмс.

— Так, у той час тут було зроблено деякі переробки.

— Надзвичайно цікаві переробки — фальшиві дзвінки, душники, що не провітрюють. З вашого дозволу, міс Стоунер, ми тепер перенесемо свої дослідження в інші кімнати.

Кімнату лікаря Грімсбі Ройлотта, хоч і більшу від кімнати його падчерки, було вмебльовано з такою ж невибагливістю. Вузьке ліжко, невеличка книжкова полиця, вщерть заставлена книжками переважно технічного характеру, поряд з ліжком крісло, простий дерев'яний стілець біля стіни, круглий стіл і величезний залізний сейф — це було майже все, що бачило око. Холмс неквапливо походжав по кімнаті і з гострою цікавістю досліджував кожну річ.

— А що тут? — спитав він, поплескуючи по сейфу.

— Ділові папери мого вітчима.

— О, то ви в цей сейф зазирали, так?

— Тільки раз, кілька років тому. Пам'ятаю, в ньому було повно паперів.

— А кота в ньому, приміром, немає?

— Ні. Дивно, що ви про це питаєте.

— Нічого дивного. Гляньте ось сюди.

Він узяв маленьке блюдце з молоком, що стояло на сейфі.

— Ні, кота в нас немає. Але в нас є гепард і бабуїн.

— Ще б пак, я про це й забув! І хоч гепард — це тільки велика кішка, але, насмілюсь зауважити, блюдечко молока для нього — все одно, що собаці муха. Мені б хотілося в цьому розібратись.

Він сів навпочіпки перед дерев'яним стільцем і з величезною увагою почав розглядати сидіння.

— Дякую вам, все зрозуміло,— сказав він, підводячись і ховаючи лупу в кишеню.— Ого, а ось ще щось цікаве!

Цього разу його увагу привернув батіжок, що висів у кутку ліжка. Він був складений удвоє і зав'язаний так, що утворювалась петля.

— Що ви про це думаєте, Вотсоне?

— Досить звичайний батіжок. Не розумію тільки, нащо треба було робити на ньому петлю.

— А це вже не зовсім звичайна річ, правда? Боже мій, скільки зла в цьому світі, і найгірше, коли злочини чинить розумна людина! Тепер я побачив достатньо, і, з вашого дозволу, міс Стоунер, ми пройдемося лужком.

Ніколи я не бачив свого друга таким похмурим і насупленим, як тоді, коли ми покинули місце обстеження. Ми кілька разів пройшлись газоном, і ні міс Стоунер, ні я не заважали йому, поки він сам не вийшов із глибокої задуми.

— Дуже важливо, міс Стоунер,— сказав він,— щоб ви в найменших деталях виконували мої поради.

— Я зроблю все точно так, як ви скажете.

— Справа надто серйозна, й ніяких відхилень припускатись не можна. Від вашої слухняності може залежати саме ваше життя.

— Запевняю, я в усьому звіряюсь на вас.

— По-перше, ми обидва — мій друг і я — повинні провести ніч у вашій кімнаті.

Ми з міс Стоунер здивовано втупились у Холмса.

— Це необхідно. Зараз я вам усе поясню. Що це отам, у селі, заїзд?

— Так, заїзд "Корона".

— Дуже добре. Звідти видно ваші вікна?

— Безперечно.

— Ви повинні, коли вернеться ваш вітчим, під приводом, що у вас болить голова, піти до своєї кімнати й замкнутись там. Потім, коли почуєте, що він збирається лягти спати, вам треба розчинити віконниці свого вікна, відсунути засувки і поставити на підвіконня лампу. Це буде для нас сигналом. Після цього, взявши із собою все, що вам може бути потрібно, ви повинні перейти до кімнати, яку займали раніше. Не сумніваюсь, що ви зможете переночувати один раз і там, незважаючи на ремонт.

— Звичайно, зможу.

— Все інше полиште на нас.

— Але що ви збираєтесь робити?

— Ми проведемо ніч у вашій кімнаті і спробуємо з'ясувати причину тих звуків, які вас так налякали.

— Мені здається, містере Холмсе, що ви вже дійшли якогось висновку,— сказала міс Стоунер, доторкнувшись до рукава мого друга.

— Можливо.

— Тоді, благаю вас, скажіть, що було причиною смерті моєї сестри?

— Перш ніж відповісти, я хотів би зібрати переконливіші докази.

— Ви могли б принаймні сказати мені, чи не помиляюсь я, вважаючи, що вона померла від раптового переляку.

— Думаю, помиляєтесь. Я певен, що існувала більш матеріальна причина. А тепер, міс Стоунер, ми змушені вас покинути, бо якщо лікар Ройлотт повернеться й побачить нас тут, то наша поїздка виявиться марною. До побачення! Будьте мужньою і, залишаючись тут, знайте, що ми незабаром відведемо від вас усі небезпеки, які вам загрожують, якщо ви все зробите так, як я вам сказав.

Ми з Шерлоком Холмсом без найменших труднощів найняли двокімнатний номер у заїзді "Корона" на горішньому поверсі, і з його вікна добре видно було браму й ту частину стоук-моранського будинку, в якій жили його господарі. В сутінках ми бачили, як приїхав лікар Грімсбі Ройлотт, його постать височіла поряд із хлопцем, що його віз. Цей хлопець трохи загаявся, розчиняючи важку залізну браму, і ми почули хрипкий і лайливий голос лікаря Ройлотта, а ще побачили, з якою люттю вітчим міс Стоунер розмахує кулаками. Візок зник за брамою, і за кілька хвилин крізь дерева мигнуло світло лампи, засвіченої в одній із віталень.

— Знаєте, Вотсоне,— сказав Холмс, коли ми сиділи в сутінках, що швидко переходили в темряву,— сумніваюсь, чи брати вас уночі з собою. Там дуже небезпечно.

— А я можу допомогти вам?

— Ваша присутність може виявитись неоціненною.

— Тоді я обов'язково піду.

— Спасибі.

— Ви кажете про небезпеку. Очевидно, ви бачили в тих кімнатах щось таке, чого не бачив я.

— Ні, цього не було. Але припускаю, що висновків я зробив більше. А бачили ви те саме, що й я.

— Нічого вартого уваги, крім шнура, я не помітив, і, зізнаюсь, не можу уявити, якій меті він може служити.

— А душник ви помітили?

— Так, але не думаю, щоб маленький отвір між двома кімнатами щось та важив у цьому ділі. Він такий малий, що крізь нього не пролізе й пацюк.

— Я знав, що ми знайдемо цей отвір ще до приїзду в Стоук-Моран.

— Дорогий мій Холмсе, невже?

— Так, знав. Пам'ятаєте, міс Стоунер сказала, що її сестра чула запах сигари, яку курив лікар Ройлотт. Це зразу ж вказувало на те, що кімнати сполучено отвором, причому зовсім малим, бо інакше його помітив би слідчий під час огляду кімнати. Я зробив висновок, що тут має бути душник.

— Але яка в цьому шкода?

— Та зверніть увагу принаймні хоч на цікавий збіг у часі: зроблено душник, повішено шнур, і леді, яка спить у ліжку, помирає. Це вас не вражає?

— Не бачу між цими речами ніякого зв'язку.

— А ліжко не здалося вам особливим?

— Ні.

— Його прикріплено до підлоги. Чи ви коли-небудь бачили щось подібне?

— Ні, не бачив.

— Дівчина не могла пересунути своє ліжко. Воно завжди мало залишатися в одному й тому ж положенні щодо душника й вірьовки, так-так, бо цей шнур ніколи не призначався для дзвінка.

— Холмсе! — вигукнув я.— Здається, я починаю розуміти, на що ви натякаєте. Отже, ми прибули сюди саме вчасно, щоб відвернути якийсь моторошний і жахливий злочин.

— Так, досить майстерний і досить жахливий. Коли на криву стежку стає лікар, він — найбільший злочинець. Він має витримку й знання. Палмер1 і Прічард2 були серед найпомітніших знавців своєї справи. Ройлотт навіть підступніший, ніж вони, але я певен, Вотсоне, що ми зможемо перехитрувати його. Сьогодні вночі на нас чекають досить страхітливі речі, й тому, ради всього святого, давайте спокійно покуримо й поговоримо ці кілька годин про щось веселіше.

Близько дев'ятої години світло, що його видно було між деревами, погасло, і вся садиба поринула в темряву. Повільно спливло дві години, потім раптом рівно об одинадцятій просто попереду нас яскраво засвітився самотній вогник.

— Це наш сигнал,— мовив Холмс, схопившись на ноги.— Світиться в середньому вікні.

Виходячи з готелю, він перекинувся кількома словами з хазяїном, пояснивши, що ми йдемо до одного знайомого, де, можливо, й проведемо ніч. За хвилину ми вже були на темній дорозі, холодний вітер дув нам в обличчя, самотній жовтий вогник, блимаючи попереду, вів нас крізь морок туди, де ми мали виконати своє не дуже приємне завдання.

Потрапити в садибу було неважко, бо старий мур довкола парку ряснів проломами. Пробираючись між дерев, ми дійшли до газону; перетнули його і вже намірились були лізти у вікно, коли раптом із лаврових кущів вихопилась якась істота, що здалася нам бридкою скаліченою дитиною, кинулась на траву, потім швидко пробігла газоном і зникла в темряві.

— Боже мій! — прошепотів я.— Ви бачили?

На мить Холмс злякався не менше, ніж я. Його рука мимоволі схопила мою і стиснула її, мов обценьками. Потім він тихо розсміявся і, наблизивши губи до мого вуха, прошепотів:

— Ну й гарна сімейка! Це бабуїн.

Я зовсім забув про дивних улюбленців лікаря. Існував ще гепард, що міг будь-якої миті стрибнути нам на плечі. Зізнаюсь, я відчув себе куди спокійніше, коли, наслідуючи Холмса, скинув черевики й опинився в спальні. Мій супутник безшумно зачинив віконниці, поставив лампу на стіл і окинув поглядом кімнату. Тут було все так, як і вдень. Присунувшись до мене і склавши долоні дудочкою, Холмс знову прошепотів мені у вухо, але так тихо, що я ледве почув його слова:

— Найменший звук зруйнує наші плани.

Я кивнув головою, показуючи, що зрозумів.

— Нам треба сидіти без світла. Він може побачити його крізь душник.

Я знову кивнув.

— Не засніть, бо, можливо, від цього залежатиме наше життя. Тримайте револьвер напоготові,— він може нам знадобитись. Я сяду на край ліжка, а ви — на стілець.

Я вийняв револьвер і поклав його на ріжок столу. Холмс приніс із собою довгу тонку лозину, і вона лежала біля нього на ліжку. Поряд із лозиною мій друг поклав коробку сірників і недогарок свічки. Потім він погасив лампу, й ми опинились у темряві.

Ніколи не забуду тієї жахливої ночі! Я не чув ні звуку, навіть подиху свого друга, а проте знав, що він сидить із розплющеними очима за кілька футів від мене, в такому ж нервовому напруженні, як і я. Віконниці не пропускали жодного, бодай найменшого промінчика світла, і ми чекали в цілковитій темряві. Коли-не-коли знадвору долинав крик якогось нічного птаха, а одного разу біля самісінького вікна почулось протяжне виття, схоже на кошаче нявчання. Гепард і справді розгулював на волі. Ми чули, як десь далеко церковні дзигарі глухо вибивали кожну чверть години. Якими безконечними здавались вони, ці чверті! Вибило дванадцяту годину, першу, другу, третю, а ми мовчки сиділи й чекали чогось невідомого.

Раптом біля душника на мить тьмяно зблиснуло і зразу зникло світло, але після цього дуже запахло горілим гасом і нагрітим металом. Хтось у сусідній кімнаті засвітив потайний ліхтар. Я почув тихий звук якогось руху, потім знову запала тиша, хоч запах зробився ще дужчим. З півгодини я сидів, напружуючи слух. Зненацька почувся новий звук — м'який і заспокійливий, наче десь із киплячого чайника виривався тонкий струмінь пари. Тієї ж миті Холмс схопився з ліжка, витер сірника й заходився люто шмагати лозиною по шнуру.

— Ви бачите її, Вотсоне? — пронизливо скрикнув він.— Бачите?

Але я нічого не бачив. Саме тоді, як Холмс запалював сірника, я почув тихе виразне посвистування, але раптовий спалах світла засліпив

мої стомлені очі й не дав розгледіти, що саме так люто шмагав мій друг. Проте я побачив, що обличчя його зробилося білим, мов крейда, і на ньому застиг вираз жаху й огиди.

Холмс уже не хльоскав лозиною, а пильно вдивлявся в отвір душника, коли раптом нічну тишу розітнув такий жахливий крик, якого я ще ніколи не чув. Хрипке виття, сповнене болю, страху й люті, дедалі дужчало. Потім розповідали, що і в селі, і навіть у віддаленому будинку сільського священика цей крик підняв людей з ліжок. Від нього хололо все всередині. Ми з Холмсом наче закам'яніли, дивлячись один на одного, поки остання луна цього крику не завмерла в тиші, з якої він виник.

— Що це може означати? — задихаючись, спитав я.

— Це означає, що все закінчено,— відповів Холмс.— І, можливо, все обернулось на краще. Візьміть револьвер і ходімо до кімнати лікаря Ройлотта.

Обличчя в нього було серйозне. Засвітивши лампу, він пройшов коридором і двічі постукав у сусідні двері, але зсередини ніхто не відповів. Тоді він повернув ручку і увійшов до кімнати. Я ні на крок не відставав від нього, тримаючи в руці револьвер із зведеним курком.

Нашим очам відкрилось незвичайне видовище. На столі стояв потайний ліхтар з напіввідсунутою заслінкою, кидаючи яскравий промінь світла на залізний сейф, дверці якого було відчинено навстіж. Біля столу на дерев'яному стільці сидів лікар Грімсбі Ройлотт, одягнутий у довгий сірий халат, з-під якого виднілись його ноги, взуті в червоні турецькі капці без задників. На колінах у нього лежав той самий батіжок, що його ми бачили вдень. Ройлотт сидів, задерши підборіддя і втупивши сповнені жаху непорушні очі в куток стелі. На чолі в нього виблискувала якась незвичайна жовта стрічка з коричневими цятками.

Здавалося, стрічка міцно обкрутилася довкола лікаревої голови. Коли ми ввійшли, Ройлотт не тільки не зворухнувся, він не вимовив ні звуку.

— Стрічка! Пістрява стрічка! — прошепотів Холмс.

Я ступив уперед. Тієї ж миті чудернацька прикраса на лікаревій голові заворушилась, над його чуприною з'явилась ромбовидна голівка й роздута шия бридкої змії.

— Болотяна гадюка! — вигукнув Холмс.— Найстрашніша індійська змія! Він помер через десять секунд після того, як вона його вжалила. Воістину, насильство обертається проти насильника, а той, хто копає комусь яму, сам у неї й попадає. Нумо посадимо цю тварюку в її сховок. Тоді ми матимемо змогу відправити міс Стоунер у якесь більш затишне місце й повідомити поліцію про те, що тут сталося.

Говорячи це, Холмс швидким рухом вхопив з лікаревих колін батіжок, накинув петлю змії на шию, стягнув цю гадину з її жахливого сідала і, тримаючи на відстані витягнутої руки, підійшов до залізного сейфа, кинув змію й зачинив дверцята.

Такі справжні обставини смерті лікаря Грімсбі Ройлотта з Стоук-Морана. Немає потреби продовжувати, оповідь, яка й без того розтяглася, змальовуючи вам, як ми повідомили сумну новину вкрай переляканій дівчині, як випроводжали її ранковим поїздом під опіку жалісливої тітки в Харроу, як неповоротке поліцейське слідство дійшло висновку, що лікар знайшов свою смерть внаслідок необережного поводження зі своєю небезпечною улюбленицею — отруйною змією. А незрозумілі деталі справи, про які мені дуже кортіло дізнатись, пояснив Шерлок Холмс, коли ми наступного дня поверталися додому.

— Спочатку я дійшов був до цілком помилкових висновків,— сказав він,— що показує, дорогий Вотсоне, як небезпечно спиратися на другорядні факти. Присутність циган, слово "стрічка", вжите

бідолашною дівчиною, без сумніву, для того, щоб змалювати побачене нею страхіття, коли вона запалила сірника,— цього вистачило, щоб я пішов зовсім неправильним шляхом. На своє виправдання можу тільки сказати, що я зразу ж переглянув свою версію, як тільки мені стало ясно, що небезпека, хай би яка вона була, прийшла до мешканця кімнати не крізь вікно й не у двері. Як я вже вам сказав, мою увагу зразу ж привернув душник та шнур від дзвінка, що спускався аж до ліжка. Коли ж з'ясувалося, що дзвінок фальшивий, що ліжко прикріплено до підлоги, то в мене з'явилась підозра, що шнур — це просто місток, по якому щось могло б перебратися від душника до ліжка. Я тут-таки подумав про змію, а коли зважив ще й на той факт, що лікареві возять з Індії різних тварин, то відчув, що, очевидно, напрапив на правильний слід. Ідея використати отруту, яку неможливо виявити хімічним способом, могла виникнути тільки в хитрої, жорстокої людини, що виховувалась на Сході. Перевагою цієї отрути, з погляду лікаря, було й те, що діє вона блискавично. Слідчий повинен був мати воістину гостре око, щоб розгледіти два маленькі темні проколи, які полишили на тілі отруйні зміїні зуби. Потім я згадав про посвистування. Звичайно, лікар мав кликати змію назад, щоб жертва не побачила її, коли почне світати. Мабуть, даючи змії молоко, злочинець привчив її вертатись до нього. Він пускав змію в душник найкращої, на його думку, години, твердо знаючи, що вона поповзе вниз по шнуру і спуститься на ліжко. Змія могла вжалити або й не вжалити сплячу, дівчину міг рятувати, нехай навіть протягом цілого тижня, якийсь випадок, але раніше чи пізніше його падчерка стала б жертвою чорного задуму.

Я зробив ці висновки ще до того, як увійшов до кімнати лікаря. А коли оглянув його стілець, то зрозумів, що він має звичку ставати на нього, очевидно для того, щоб дістатися до душника. Сейф, блюдечко з молоком і батіжок із петлею остаточно розвіяли мої сумніви. Металеве клацання, яке чула міс Стоунер, було, очевидно, наслідком того, що лікар квапливо зачиняв дверцята сейфа, куди ховав змію. А що зробив я, аби довести правильність моїх висновків, вам уже відомо. Тільки-но я почув зміїне сичання,— ви, безперечно, теж його чули,— я зразу ж засвітив світло й напав на змію.

— Через що вона полізла назад у душник...

— І повернулась до свого хазяїна. Я таки стьобнув її кілька разів, і це так її розлютило, що вона напала на першого стрічного. Отже, я, безперечно, певною мірою винен у смерті лікаря Грімсбі Ройлотта, але не можу сказати, щоб це лягло на моє сумління надто важким тягарем.